

УДК 330.332.2

Крук В.В., Федорчук О.С.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті проведено комплексний аналіз ефективності залучення та використання прямих іноземних інвестицій в Україні. Охарактеризовано тенденції ефективності використання прямих іноземних інвестицій відповідно до секторів економіки. Виявлено основні загрози, які впливають на ефективність залучення та використання прямих іноземних інвестицій в Україні.

Ключові слова: *інвестиції, прямі іноземні інвестиції, ефективність залучення прямих іноземних інвестицій, ефективність використання прямих іноземних інвестицій.*

Крук В.В., Федорчук О.С.

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В УКРАИНЕ

В статье проведен комплексный анализ эффективности привлечения и использования прямых иностранных инвестиций в Украине. Охарактеризованы тенденции эффективности использования прямых иностранных инвестиций согласно секторов экономики. Выявлены основные угрозы, которые влияют на эффективность привлечения и использования прямых иностранных инвестиций в Украине.

Ключевые слова: *инвестиции, прямые иностранные инвестиции, эффективность привлечения прямых иностранных инвестиций, эффективность использования прямых иностранных инвестиций.*

Kruk V.V., Fedorchuk O.S.

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF ATTRACTING AND USING DIRECT FOREIGN INVESTMENTS IN UKRAINE

The article gives a comprehensive analysis of the effectiveness of attracting and using direct foreign investments in Ukraine. Trends characterized the efficiency of use of foreign direct investments according to sectors of the economy. The main threats that affect the efficiency of attracting and using direct foreign investments in Ukraine.

Keywords: *investment, foreign direct investment, the effectiveness of attracting foreign direct investment, efficiency of foreign direct investment.*

Постановка проблеми. Визначальною рисою сучасного етапу економічного розвитку є процес глобалізації, якому є характерне поглиблення інтеграції ринків різних країн, усунення бар'єрів на шляху руху товарів, послуг і капіталу, активне поширення ринкових моделей розвитку. В глобальному світі рівень розвитку країни визначається структурою економіки, питомою вагою високотехнологічної продукції, залученістю в міжнародний інформаційний обмін, наявністю розвиненої ринкової інфраструктури, рівнем освіти та якістю робочої сили. Ці показники залежать від доступності та умов отримання інвестицій, які в свою чергу являють головним фактором економічного зростання країни.

Однак, економічний розвиток країни залежить не лише від характеру та сили впливу потоків прямих іноземних інвестицій, але і від ефективності їх залучення та використання в економіці. Адже максимізація та накопичення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) ще не означає найбільш ефективного їх використання для стимулювання економічного розвитку. Окрім того надходження у країну реальних інвестицій, які слугують економічному зростанню передбачається наявність інвестиційно привабливих умов

діяльності у країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи дослідження аспектів іноземного інвестування заклали у своїх працях Ж.-Б. Сей, Ф. Бастіа, М. Портер, К. Акамацу, П. Кругман, М. Обстфельд, Дж. Даннінг, С. Хаймер, Коджіма, Озава, Т. Фішер. Серед вітчизняних дослідників міжнародних інвестиційних процесів варто згадати таких науковців, як О. Василиця, Р. Дупай, Р. Заболоцька, А. Пересада, О. Рогач, С. Тесля, Ф. Філіпенко, О. Шнирков та ін.

Мета статті. Актуальність теми обумовила мету, яка полягає у проведенні аналізу ефективності залучення та використання прямих іноземних інвестицій в економіку України.

Виклад основного матеріалу. Прямі іноземні інвестиції, як відомо, здійснюють вплив на економічний розвиток країн світу в цілому та України зокрема, проте цей вплив не є однозначно позитивним тому потребує детальнішого аналізу.

Перш за все варто розпочати із аналізу надходження чистих потоків ПІІ протягом 2009-2016 рр. Для усього досліджуваного періоду є характерним неоднозначна тенденція та динаміка. Починаючи з 2009 р. до 2012 р., середньорічні темпи зростання становили 130,9%. У 2012 р. обсяг залучених ПІІ досяг свого історичного максимуму та становив 8175 млн. дол. США, та перевищив показник 2009 у 1,7 рази.

Економічна криза 2013-2014 рр., стала причиною зниження надходжень зарубіжних інвестицій в економіку України. Так, якщо у 2009-2012 рр. простежувалася позитивна тенденція у надходженні ПІІ, то 2013-2014 рр. характеризуються негативною динамікою – скорочення обсягів ПІІ на 81,1% порівняно з 2012 р.. У 2015-2016 рр. тренд надходжень ПІІ змінився на протилежний, це стало можливим завдяки проведенню низки реформ та загальної макроекономічній стабілізації в країні. У 2015 р. річний приріст

становив 2203 млн. дол. США, що на 260,09% більше у порівнянні з 2014 р. У 2016 р. приріст ПІІ становив 2489 млн. дол. США, або на +294% порівняно з 2014 р. коли відбувся найбільш спад, та 286 млн. дол. США, або на +9,38% порівняно з 2015 р. Проте це є незначним показником, адже у порівнянні з 2009 р., у 2016 р. надійшло на -30,05% (або -1433 млн. дол. США) менше інвестицій в Україну; у порівнянні з 2012 р. – обсяги надходжень ПІІ менші на 4849 млн. дол. США, або на -59,19% [1].

Розглядаючи Україну на тлі світових потоків ПІІ, то варто відзначити, що станом на 2016 р., вона знаходиться на 52 місці серед усіх країн світу, та на 18 місці серед європейських країн, за надходженнями іноземних інвестицій в економіку [2]. Аналізуючи позицію України за 2009-2016 рр., слід зазначити, що простежується динаміка аналогічна тій яку виявили при дослідженні надходжень ПІІ протягом цих років. Найкраща позиція України простежувалася у 2012 р. – 40 місце, найгірша у 2014 р. – 100 місце.

Проаналізувавши динаміку обсягів іноземних інвестицій в економіку України починаючи з 2009 р. по 2016 р. слід відмітити, що обсяг інвестицій у 2016 р. порівняно з 2009 р. впав на 2039,1 млн. дол. США, що на 3,43% менше порівняно з попереднім періодом. Якщо говорити про здійснення ПІІ з України, то їх обсяг навпаки збільшився, на 137,5 млн. дол. США, що на 10,1% менше порівняно з 2009 р. Це в першу чергу пов'язано із значним впливом політичних чинників та несприятливою економічною ситуацією в країні [1].

Аналіз (ланцюгових) темпів зростання свідчить, що з 2009 р. по 2013 р. обсяги ПІІ з кожним роком зростали в середньому на 8,64%. В даний період найбільше зростання спостерігалось у 2010 р. – на 116,35%, порівняно з 2009 р. У 2014 р., через економічний спад, відбулося зменшення обсягів ПІІ на 24,17% у порівнянні з 2013 р. У 2015 р. показник зменшився на 11,22% у порівнянні з 2014 р.[3]

Міжнародну інвестиційну позицію України можна чітко прослідкувати за показником обсягів прямих іноземних інвестицій на душу населення. Так, у 2016 р. на одну людину припадало 1075,1 млн. дол. США. Даний показник є одним із найменших протягом досліджуваного періоду, та підтверджує слабку позицію на міжнародному рівні. У загальносвітовому рейтингу, Україна переважає лише країни з низьким рівнем розвитку та країн, що розвиваються, зокрема, такі країни як Єгипет, Гана, Камбоджа, Болівія, Еквадор і т.д. Стає зрозумілим що перед Україною постає важливе завдання підвищення інвестиційного клімату, для того щоб наздогнати показники розвинених країн. Так, у 2016 р., показник ПІІ на душу населення становив: у Великій Британії - 18229,3 млн. дол. США, Данія - 17078 млн. дол. США, Іспанія - 11984,4 млн. дол. США, Німеччина - 9326,6 млн. дол. США, Угорщина - 7916,9 млн. дол. США, Словаччина - 7665,7 млн. дол. США, Болгарія - 5915,5 млн. дол. США, Польща - 4898,9 млн. дол. США [4, 5]. Такий розрив показників між Україною та країнами світу, ще раз підтверджує низьку міжнародну позицію України.

Оцінивши ефективність залучення ПІІ за статистичним даними та оцінки впливу на показники економічного розвитку вважаємо доцільним проведення аналізу за допомогою розрахунку коефіцієнтів ефективності. Для цього є необхідним проаналізувати достатність інвестиційних ресурсів, які надходять у економіку України, для цього є необхідним знаходження ЮНКТАД-індексу надходження інвестицій, що розраховується за формулою:

$$\text{ЮНКТАД} - \text{індекс} = \frac{\text{FDI}_i / \text{FDI}_w}{\text{GDP}_i / \text{GDP}_w} \quad (1)$$

- де
- надходження інвестицій до і-ї країни,
 - загальносвітові потоки інвестицій,
 - ВВП і-ї країни,
 - світовий валовий продукт.

ЮНКТАД-індекс визначає відповідність об'єму інвестицій, що залучаються до країни, її економічному розміру, що визначається через її частку у світовому ВВП [6, с.94]. Якщо частка країни у поточних потоках прямих іноземних інвестицій відповідає її частці у світовому ВВП, то індекс ефективності буде дорівнювати 1. Відповідно така країна ефективно залучає інвестиції у свою економіку.

Якщо розрахований індекс більше 1, то це означає, що країна отримує інвестицій більше ніж це можна передбачити виходячи із розміру її ВВП. У цьому випадку інвестиції ефективно залучають ті країни, для яких є характерним висока інвестиційна привабливість, ліберальний податковий режим, науковий потенціал, розвинута інфраструктура, висококваліфікований персонал.

Якщо індекс менше 1, то це свідчить про недоотримання інвестицій в економіці, зважаючи на розмір ВВП країни. Така країна відповідно визначається такою, що не ефективно залучає інвестиції в економіку, і для якої є характерним низька інвестиційна привабливість, та низка чинників які гальмують інвестиційні процеси.

Отже, згідно з отриманими даними (табл.1), можна зробити висновок, що Україну надходило значно більше інвестицій, ніж вона здатна освоїти. Приплив ПІІ перевищує ринкові можливості країни для освоєння залучених ресурсів. Така ситуація може свідчити про те, що в Україну надходить значний об'єм псевдоінвестицій, які не здійснюють впливу на економічний розвиток країни. Крім того, це може означати, що Україна не володіє перевагами для іноземного інвестування, такими як політичною стабільністю, легкістю ведення бізнесу, ефективним захистом прав інвесторів, сприятливим податковим режимом.

Високий показник ЮНКТАД-індексу, також свідчить про те що залученні інвестиції несуть загрозу економіці країни, адже надмірні потоки

іноземного капіталу може спричинити зростання інфляції, «перегрів» економіки та появи спекулятивних коштів. Таким чином, даний індекс дозволяє нам зробити висновок що на даному етапі не є інвестиційно привабливою.

Таблиця 1

Коефіцієнти ефективності залучених ПІІ в економіку України, у 2009-2016рр.

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ЮНКТАД-індекс	1,99	2,18	1,96	2,10	1,26	0,38	1,41	1,64
Коефіцієнт участі ПІІ в експорті країни	0,42	0,37	0,31	0,33	0,20	0,05	0,16	0,17
Коефіцієнт участі ПІІ у експорті високотехнологічних товарів	0,01	0,02	0,01	0,02	0,01	0,00	0,01	0,01
Коефіцієнт участі ПІІ в обробній промисловості	1,73	1,50	1,25	2,03	0,97	0,23	0,77	0,83

Джерело: розраховано авторами.

Окрім знаходження ЮНКТАД-індексу важливим є розрахунок коефіцієнтів ефективності іноземних інвестицій. Для цього використаємо методику Василиці О.Б. [7], яка передбачає у собі знаходження коефіцієнту участі ПІІ в експорті країни, коефіцієнту участі ПІІ у експорті високотехнологічних товарів, коефіцієнту участі ПІІ в обробній промисловості (табл.1).

Коефіцієнт участі ПІІ у експорті країни розраховується як частка ПІІ у світових потоках ПІІ до відношення обсягів експорту країни до загальносвітового експорту за певний період. Якщо значення коефіцієнта більша за 1, то це означає перевищення обсягів інвестицій, над можливостями їх залучення у експортоорієнтовані галузі. Для України, значення коефіцієнта участі ПІІ в експорті країни протягом 2009-2016 рр. є достатньо низьким та меншим за 1 (табл.1). Така ситуація свідчить про недостатність залучення іноземних інвестицій в експортоорієнтовані галузі, що в свою чергу підтверджує галузеву спрямованість ПІІ на внутрішній ринок. Таким чином,

це дає нам підстави робити висновок, що не зважаючи на позитивну кореляцію між обсягами ПІІ та обсягами експорту, інвестиції не здійснюють вагомого впливу на розвиток експортної діяльності в Україні.

Коефіцієнт участі ПІІ у експорті високотехнологічних товарів визначається як частка ПІІ у високотехнологічному експорті до загальносвітового експорту у відношенні до частки обсягів високотехнологічного експорту країни для загальносвітових обсягів. Якщо коефіцієнт вищий за 1, то це означає, що в країну надходить більше інвестицій ніж це можливо виходячи із їх залучення у виробництво високотехнологічних товарів. Коефіцієнт участі ПІІ у експорті високотехнологічних товарів в Україні є дуже низьким та близьким до 0. Це свідчить про недостатнє надходження інвестицій у високі технології, якщо брати до уваги частку високотехнологічного експорту України. Це пояснюється неефективною політикою стимулювання ПІІ у наукомісткій галузі, а також переважанням у вітчизняній промисловості трудомістких галузей 3-4 ТУ. Крім того, це підтверджує наше попереднє дослідження впливу ПІІ на високотехнологічний експорт, який дав результат відсутності такого зв'язку.

Коефіцієнт участі ПІІ у обробній промисловості розраховується аналогічним чином до попередніх показників. Якщо коефіцієнт перевищує 1, то це означає, що перевищення можливості залучення ПІІ у переробну промисловість. Для України, у 2009-2016 рр., є характерним неоднозначна тенденція участі ПІІ в обробній промисловості. Варто зазначити, що до 2013 р., показник більший за 1, що свідчить про перевищення припливу ПІІ над можливостями залучення їх в обробну промисловість. Це можна пояснити спекулятивним характером припливу ПІІ, так як він не забезпечується виробництвом товарів та послуг. Однак, останні два роки характеризуються пропорційністю залучення ПІІ та виробництва у переробну промисловість. Проте це все одно не дає нам стверджувати про достатність залучених

інвестицій у дану галузь.

Оцінивши ефективність залучення ПІІ в економіку України, та виявивши недостатність їх надходження, варто визначити ефективність їх використання. Отже, проведемо аналізу ефективності використання інвестицій протягом 2009-2016рр. Для даного дослідження був здійснений DEA-аналіз (англ. Data envelopment analysis –метод «оболонки» даних). Даний метод дозволить нам оцінити, чи отримує українська економіка максимально можливий ефект від наявних об'ємів залучених інвестицій.

Модель є вихід-орієнтованою, тобто спрямований на максимізацію результату. В нашому дослідженні ми проводили аналіз ефективності використання прямих іноземних інвестицій у пріоритетних сферах економіки. Розрахуємо відносну ефективність використання ПІІ у сільському господарстві, промисловості та високотехнологічному експорті, сфері високих технологій. Ефективність використаних визначається коли коефіцієнт досягає 1. Якщо коефіцієнт ефективності менше 1, то це означає що діяльність є неефективною та свідчить про те, що існує потенціал для покращення кінцевого результату.

Для розрахунку ефективності використання ПІІ у сільському господарстві, у якості вихідних показників ми використовували: індекс виробництва продуктів харчування, індекс виробництва продукції тваринництва, індекс виробництва продукції рослинництва та індекс урожайності зернових культур.

Результати розрахунку коефіцієнтів відносної ефективності зображені на рис.1. Отже, як видно із результатів, виходячи із даних умов найбільш ефективно використовувалися інвестиції у сільське господарство у 2016 році якщо порівняно із усім досліджуваним періодом. Найменш ефективно інвестиції використовувалися у 2010 р., 2012 р. та 2013 р. Варто зауважити, що незважаючи на надходженні найбільших обсягів інвестицій у дані роки,

наявні ресурси використовуються найбільш неефективно.

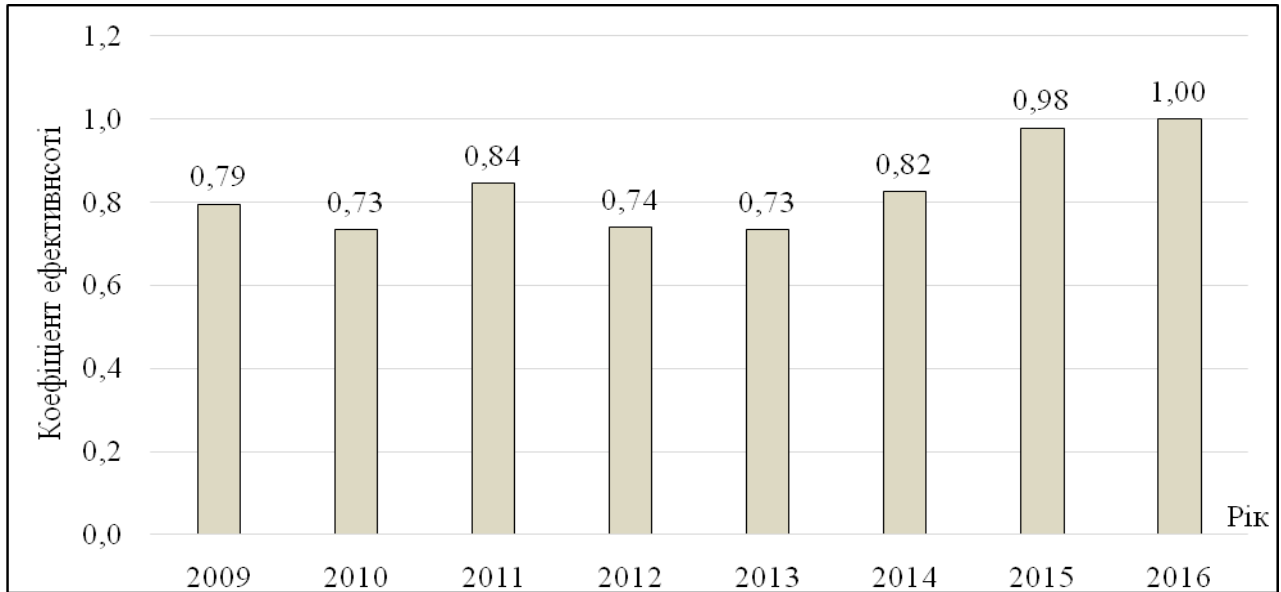

Рис.1. Коефіцієнт ефективності використання ПІ у сільському господарстві України, у 2009-2016 рр. Джерело: розраховано авторами.

Найбільш ефективними визначилися 2015 та 2016 рр., проте такий результат скоріше свідчить про зниження індексів виробництва сільськогосподарської продукції, що було зумовлено економічною кризою 2014р. Володіючи значним ресурсним потенціалом (70% землі придатна для сільського господарства), наша країна здатна підвищити урожайність у 2-3 рази. Проте зважаючи на проведений аналіз, можна судити про нестачу прямих іноземних інвестицій у галузь.

Таким чином можемо зробити висновок, що потенціал залучення прямих іноземних інвестицій у сільське господарство використовується неповною мірою, та потребує заходів для стимулювання інвестицій у дану сферу.

Для аналізу ефективності використання ПІ у промисловість було використано наступні результуючі показники: додана вартість у промисловості, частка високотехнологічного експорту у загальному експорті. Результати аналізу представлені у рис.2.

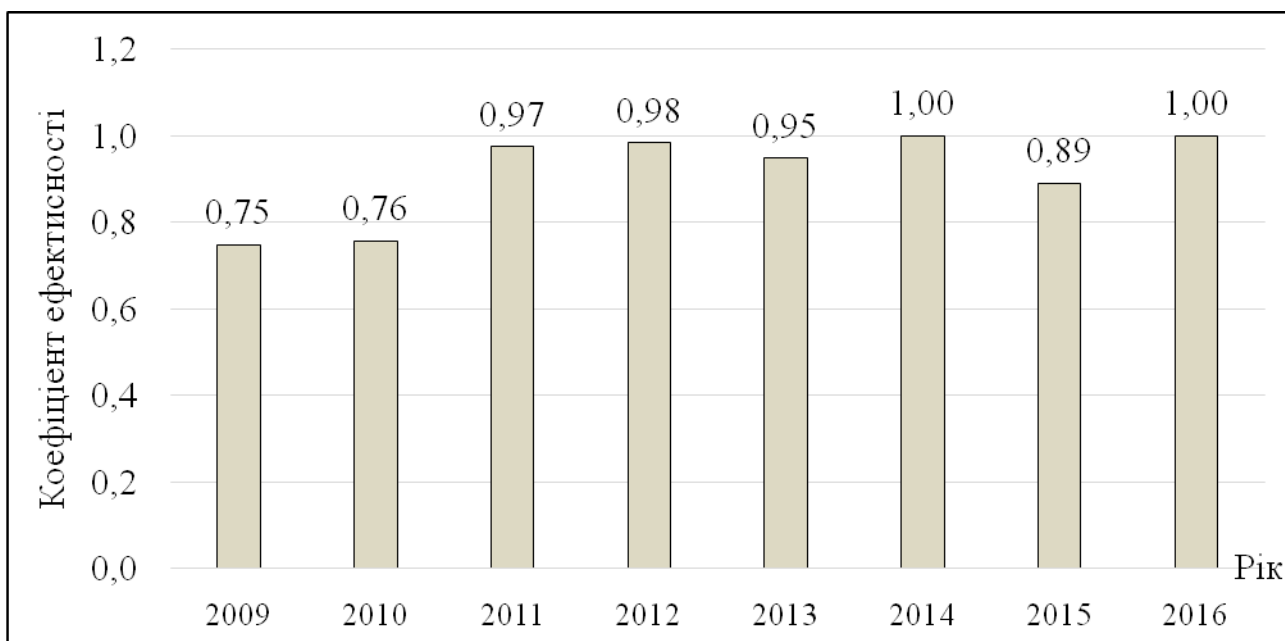

Рис.2. Коефіцієнт ефективності використання ПІІ у промисловості та високотехнологічному експорті України, у 2009-2016 рр. Джерело: розраховано авторами.

Дослідження потенціалу використання ПІІ у промисловості та високотехнологічному експорті, виявило, що найбільш відносно ефективними роками були 2014 р. та 2016р. У 2009 р. та 2010 р., фінансові ресурси спрямовані у промисловість використовувались найменш ефективно. Така ситуація підтверджується аналізом ефективності залучення ПІІ у дану галузь, коли у 2009-2010 рр., аналіз показав перевищення показників залучення ПІІ ніж були можливості залучити, виходячи із обсягів виробництва. Таким чином, це ще раз підтверджує той факт спекулятивності залучених прямих іноземних товарів, так як вони не підтверджуються виробництвом товарів.

Таким чином, можна оцінити, що Україна нераціонально використовуються наявні фінансові ресурси у промисловості та високотехнологічному експорті.

При визначення ефективності використання ПІІ у сфері високих технологій були використані наступні вихідні дані: кількість поданих заявок

на патенти, валові витрати на виконання наукових та науково-дослідних робіт, частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю у загальній кількості підприємств. Результати аналізу представлені у рис.3.

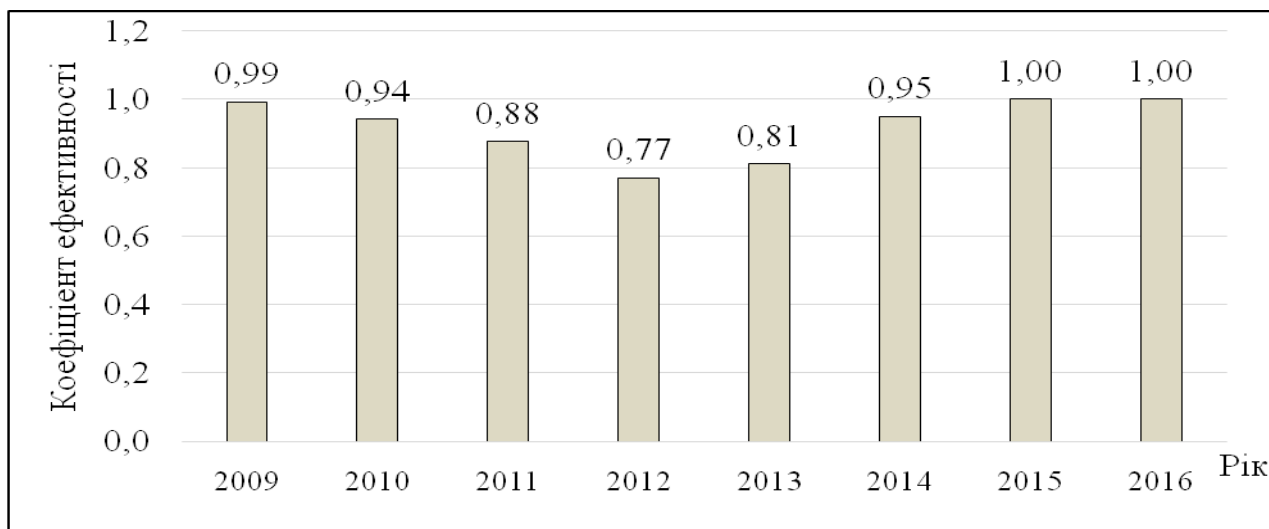

Рис.3. Коефіцієнт ефективності використання ППІ у сфері високих технологій України, у 2009-2016 рр. Джерело: розраховано авторами.

Отримані результати ефективності використання ППІ у сфері високих технологій повторює основну характеристику яка була притаманна і для передніх результатів. Так, найбільш відносно ефективними є 2015 р. та 2016 р., що пояснюється загальним скороченням результуючих показників. Найменш ефективно ППІ використовувалися у роки коли надходило найбільше за обсягом інвестицій, у 2012 та 2013 рр. При цьому потенціал для використання інвестицій знаходиться на рівні 23%.

Також можна судити про те, що прямі іноземні інвестиції не здійснюють впливу на високотехнологічні сфери, адже незважаючи на коливання обсягів надходжень інвестицій, не спостерігається покращення показників сфери високих технологій. Такий результат можна пояснити низьким технологічним розвитком країни, наявністю застарілих обладнань та низькою зацікавленістю іноземних інвесторів у стимулюванні розвитку даної сфери. Крім того, це підтверджує наші попередню оцінку того, що на даний момент

іноземні інвестори не виступають рушіями технологічного розвитку України.

Підтвердженням неефективності використання прямих іноземних інвестицій слугує база створених державних інвестиційних проектів. Основним недоліком створених проектів є те, що серед них немає жодного який би стосувався б промислового сектору чи інноваційної діяльності. Тобто результати проектів не здатні генерувати додану вартість, впливати на зростання експорту та ВВП, тобто тих які б стимулювали економічне зростання. Більшість із проектів (70,5%) стосуються соціальної та культурної сфери.

Висновки. Отже, провівши аналіз ефективності залучення та використання прямих іноземних інвестицій в економіці України, нами було з'ясовано, що в цілому країна неефективно користується наявними фінансовими ресурсами. Це дає підстави робити висновок, про наявність великої кількості псевдоінвестицій, які не здійснюються позитивного впливу на економічний розвиток. Особливо це стосується тих галузей економіки, які є пріоритетними для зростання країни.

Список джерел:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. UNCTAD, FDI/MNE. URL: www.unctad.org/fdistatistics (дата звернення: 23.08.2017).
3. Коляда О. В. Іноземне інвестування в Україні на шляху інтеграції до світового господарства / О. В. Коляда, О. С. Федорчук // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2016. - № 1. - С. 67-84. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2016_1_8
4. Статистична база ЮНКТАД : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org>
5. World Bank : Data Base. URL: <https://data.worldbank.org/> (дата звернення: 23.08.2017).
6. Can Corrupt Countries Attract Foreign Direct Investment? A Comparison Of FDI Inflows Between Corrupt And Non-Corrupt Countries

Michael J. Harrison International Business & Economics Research Journal Volume 2, Number 9 p.93-100

7. Василиця О. Б. Механізми регулювання прямого іноземного інвестування у забезпеченні економічного розвитку України : дис. кандидата екон. наук : 08.00.02 / Василиця Оксана Богданівна, Львів, 2014. – 236 с.

***Крук Володимир Вікторович** – кандидат економічних наук, доцент кафедри інвестиційної діяльності Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (м. Київ)*

***Федорчук Ольга Святославівна** - магістр ННІ економіки, оподаткування та митної справи Університету ДФС України (м.Ірпінь)*